

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства
імені Костянтина Немця

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету
геології, географії, рекреації і

Віліна ПЕРЕСАДЬКО
2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ І ДОСЛІДЖЕНЬ»

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 014.07 Середня освіта (Географія)
освітня програма Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота
вид дисципліни обов'язкова
факультет геології, географії, рекреації і туризму

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
26 серпня 2024 року, протокол № 8

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: канд. геогр. наук, доцент Юрій КАНДИБА

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця
26 серпня 2024 року, протокол № 9

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

(підпис) Людмила НЕМЕЦЬ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми:

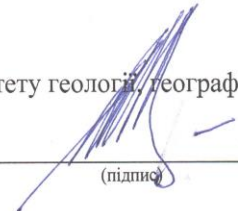
Гарант освітньо-професійної програми «Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота»

(підпис) Олександр ЖЕМЕРОВ

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму
26 серпня 2024 року, протокол № 7

Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис) Олександр ЖЕМЕРОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни **«Історія географічних відкриттів і досліджень»** складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалавра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності

014.07 Середня освіта (Географія)

освітньої програми

Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – формування знань з історії географічних відкриттів, про становлення і розвиток наукових географічних ідей та уявлень про географію як цілісну систему взаємопов'язаних природничих і суспільних дисциплін.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- вивчити періодизацію розвитку географії у світі;
- охарактеризувати основні етапи географічного дослідження Землі;
- дослідити розвиток географічних ідей в історичному аспекті;
- сформувати у студентів узагальнююче уявлення про географічну науку;
- вивчити проблемні напрями сучасної географічної науки;
- розкрити особливості формування новітніх напрямів сучасної географії.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
24 год.	6
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	6
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
80 год.	108
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання:

Загальні компетентності:

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя.

Спеціальні (предметні) компетентності:

ПК1. Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.

ПК8. Здатність демонструвати знання про структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку, значення для суспільства; змісту фундаментальних і спеціальних дисциплін про геосфери, географічні явища та процеси, аналізувати їх з точки зору фундаментальних теорій та концепцій географічної науки на різних просторо-часових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному), методології дослідження, пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів, форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах).

Програмні результати навчання:

РН 1. *Знає* основні історичні етапи розвитку предметної області.

РН 14. *Знає та розуміє* основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географії, природничих, суспільних і точних наук в обсязі, необхідному для засвоєння географічних дисциплін, предмет дослідження географії, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географічної науки і географічних відкриттів.

Знання:

- періодизація розвитку географії у світі;
- основні етапи географічного дослідження Землі;
- розвиток географічних ідей в історичному аспекті;
- особливості розвитку географії в окремих країнах світу на окремих історичних етапах;
- проблемні напрями сучасної географічної науки;
- особливості формування новітніх напрямів сучасної географії.

Уміння і навички:

- обґрунтовувати періодизацію розвитку географії у світі;
- характеризувати основні етапи географічного дослідження Землі;
- аналізувати розвиток географічних ідей в історичному аспекті;
- визначати проблемні напрями сучасної географічної науки;
- розкривати особливості формування новітніх напрямів сучасної географії.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Розвиток географічних знань про Землю до середини XVII ст.

ТЕМА 1. Вступ. Предмет, мета і завдання курсу

Об'єкт, предмет, головні завдання курсу. Зміст і взаємозв'язок історії географічної науки, історії географічних відкриттів та історичної географії. Чинники, що впливають на процеси історичного розвитку географічної науки.

Методологічні засади періодизації історії науки. Формаційний і цивілізаційний підходи до періодизації історії географії. Періодизація історії географічної науки за різними науковцями. Джерельна база вивчення історії географії.

ТЕМА 2. *Географія стародавнього світу*

Початок нагромадження географічних знань і уявлень на ранніх етапах суспільного розвитку. Історичні корені давньогрецької натурфілософії. Антична географія і виникнення перших наукових уявлень. Релігійно-міфологічні уявлення про Землю за часів Гомера (XII – VIII ст. до н.е.). Йонійська (мілетська) і елейська (піфагорійська) школи. Роль Арістотеля у виділенні географічних наук. Географічні уявлення епохи еллінізму. Ератосфен – основоположник географії. Країнознавчий та математичний напрями розвитку географії у Стародавньому Римі. Географічні праці Страбона і К. Птолемея. Вплив античної географії на розвиток географії в Європі у Середні віки та в епоху Відродження.

ТЕМА 3. *Географія Середньовіччя*

Географічні уявлення в епоху раннього Середньовіччя. Релігійно-утилітарне пізнання навколишнього світу. Географічні погляди Козьми Індикоплова. Розвиток географії в арабських країнах, Індії, Китаї. Географічні знання в Київській Русі. Подорож Марко Поло. Географія у скандинавському світі.

ТЕМА 4. *Великі географічні відкриття*

Передумови Великих географічних відкриттів. Морські походи португальців. Експедиції Х. Колумба. Заокеанська експансія Іспанії. Відкриття морського шляху до Індії. Португальська експансія у Південній Азії і дослідження Африки. «Повторне» відкриття Північної Америки. Відкриття у Південній Америці. Америкго Веспуччі і походження назви «Америка». Магеллан і перша навколосвітня подорож.

Вплив гуманізму на розвиток географії в XVI ст. Г. Меркатор, А. Ортелій, Ж. Боден, Л. Гвічардіні, М. Бехайм. Значення праці С. Мінстера «Всезагальна космографія» (1544).

Пошуки Північно-Східного проходу. Російські землепрохідці і колонізація Сибіру.

Голландська експансія в Азії. Відкриття Австралії.

Розширення географічних уявлень про Землю у XVII ст. Розвиток картографії. Практична потреба в диференціації географії XVII ст. «Генеральна географія» Б. Вареніуса – підсумок географічних знань епохи Великих географічних відкриттів.

Розділ 2. Становлення географії як науки

ТЕМА 1. *Географія Нового часу*

Науково-технічні передумови розвитку географії. Взаємодія людини і природи в географічних дослідженнях XVIII ст.

Дослідники внутрішніх регіонів Африки. Відкриття і дослідження у Північній Америці. Відкриття і дослідження у Південній Америці. Дослідження Австралії та Океанії. Навколосвітні плавання Дж. Кука.

Становлення географії в Росії. Велика Північна експедиція (В. Беринг та ін.). Російські академічні експедиції. Роль М. Ломоносова у становленні економічної географії в Росії. Поява і розвиток праць з районування Росії. Перші російські навколосвітні плавання. Відкриття Антарктиди. Відкриття і дослідження в Арктиці.

Німецька географічна школа першої половини XIX ст. та її вплив на розвиток географічної науки у світі. Німецька камеральна статистика та статистичні дослідження в окремих країнах. А. Гумбольдт – основоположник сучасної природничої географії, К. Ріттер – основоположник суспільної географії.

ТЕМА 2. *Географічні дослідження та розвиток географічних ідей у другій половині XIX – початку XX ст.*

Наукові дослідження Антарктиди. Відкриття Північного і Південного полюсів. Процеси диференціації в географічній науці. Погляди на предмет дослідження географії. Головні природничо- та суспільно-географічні школи. Німецька антропогеографічна школа Ф. Ратцеля. Французька школа антропогеографії П. Відаля де ля Блаша, Е. Реклю. Штандортні теорії в економічній географії (Й. Тюнен, А. Вебер).

Наукові географічні школи в Росії наприкінці XIX – на початку XX ст. Роль В. Докучаєва та його школи у розвитку географії в Росії. Роль П. Семенова-Тян-Шанського у розвитку географії в Росії.

ТЕМА 3. Головні напрями географічних досліджень у XX ст.

Штандортні ідеї А. Льоша. Теорія «центральных місць» В. Кристаллера. Геополітичні дослідження. Освоєння Північного морського шляху. Дослідження в Арктиці. Дослідження Антарктиди. Дослідження Світового океану. Дослідження Землі з Космосу. Вивчення фізичних процесів у літосфері, атмосфері та гідросфері.

ТЕМА 4. Перспективні напрями географічних досліджень у XXI ст.

Сучасні географічні дослідження на планеті. Роль географічної науки у розв'язанні соціально-економічних завдань та вирішенні екологічних проблем. Перспективи розвитку географії у XXI ст.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	сем.	лаб.	інд.	с.р.		л	сем.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Розвиток географічних знань про Землю до середини XVII ст.												
Тема 1. Вступ. Предмет, мета і завдання курсу	14	2	2			10	14	1				13
Тема 2. Географія стародавнього світу	16	4	2			10	17	1	2			14
Тема 3. Географія Середньовіччя	14	2	2			10	13					13
Тема 4. Великі географічні відкриття	16	4	2			10	17	1	2			14
<i>Разом за розділом 1</i>	<i>60</i>	<i>12</i>	<i>8</i>			<i>40</i>	<i>61</i>	<i>3</i>	<i>4</i>			<i>54</i>
Розділ 2. Становлення географії як науки												
Тема 1. Географія Нового часу	14	2	2			10	14	1				13
Тема 2. Географічні дослідження та розвиток географічних ідей у другій половині XIX – початку XX ст.	16	4	2			10	17	1	2			14
Тема 3. Головні напрями географічних досліджень у XX ст.	16	4	2			10	14	1				13
Тема 4. Перспективні напрями розвитку географічної науки у XXI ст.	14	2	2			10	14					14
<i>Разом за розділом 2</i>	<i>60</i>	<i>12</i>	<i>8</i>			<i>40</i>	<i>59</i>	<i>3</i>	<i>2</i>			<i>54</i>
Усього годин	120	24	16			80	120	6	6			108

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1.	Періодизація розвитку географічної науки	2	
2.	Антична натурфілософія і зародження наукових напрямів географічних досліджень	2	2
3.	Особливості розвитку географії Середньовіччя	2	
4.	Великі географічні відкриття і географічна карта світу	2	2
5.	Географічні відкриття Нового часу та формування основ географічної науки	2	
6.	Географічні відкриття XIX-XX ст.	2	2
7.	Географічні дослідження в Україні	2	
8.	Проблеми та перспективи розвитку географічної науки у XXI ст.	2	
	<i>Разом</i>	<i>16</i>	<i>6</i>

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	Ознайомлення з науковими підходами до періодизації розвитку географії, підготовка до семінарського заняття	10	13
2	Опрацювання матеріалу за темою «Географія стародавнього світу», підготовка до семінарського заняття	10	14
3	Вивчення особливостей географії Середньовіччя, підготовка до семінарського заняття	10	13
4	Ознайомлення з особливостями розвитку географії в епоху Великих географічних відкриттів, підготовка до семінарського заняття	10	14
5	Вивчення особливостей становлення географії як науки, підготовка до семінарського заняття	10	13
6	Опрацювання матеріалу за темою «Розвиток географічних ідей у другій половині XIX – початку XX ст.», підготовка до семінарського заняття	10	14
7	Ознайомлення з головними напрямками розвитку географічної науки у XX ст., підготовка до семінарського заняття	10	13
8	Ознайомлення з перспективними напрямками розвитку географії, підготовка до семінарського заняття	10	14
	<i>Разом</i>	<i>80</i>	<i>108</i>

6. Індивідуальні завдання

Програмою не передбачені.

7. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький.

8. Методи контролю

Усне експрес-опитування, виступи з доповідями на семінарських заняттях, контрольна робота, залікова робота.

Заняття проходять дистанційно на платформі Zoom.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання								Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	Залікова робота	Сума
Розділ 1				Розділ 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	20	-	60	40	100
4	5	4	6	6	5	5	5					

T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8 – семінари

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Семінарські заняття 1, 3 – 4 бали: *0 балів* – доповідь відсутня; *1 бал* – доповідь неповна, у тезовій формі, знання фрагментарні і поверхові; *2 бали* – доповідь неповна, містять суттєві помилки, знання поверхові, висновки не аргументовані; *3 бали* – доповідь загалом відображає зміст питань, містять несуттєві недоліки, висновки недостатньо аргументовані, рівень знань достатній; *4 бали* – доповідь повна, правильно відображає зміст питань, висновки аргументовані, студент відповідає на запитання викладача, рівень знань високий.

Семінарські заняття 2, 6, 7, 8 – 5 балів: *0 балів* – доповідь відсутня; *1 бал* – доповідь неповна, у тезовій формі, знання фрагментарні і поверхові; *2 бали* – доповідь неповна, містять суттєві помилки, знання поверхові, висновки не аргументовані; *3-4 бали* – доповідь загалом відображає зміст питань, містять несуттєві недоліки, висновки недостатньо аргументовані, рівень знань достатній; *5 балів* – доповідь повна, правильно відображає зміст питань, висновки аргументовані, студент відповідає на запитання викладача, рівень знань високий.

Семінарські заняття 4, 5, – 6 балів: *0 балів* – доповідь відсутня; *1 бал* – доповідь неповна, у тезовій формі, знання фрагментарні і поверхові; *2 бали* – доповідь неповна, містять суттєві помилки, знання поверхові, висновки не аргументовані; *3-4 бали* – доповідь загалом відображає зміст питань, містять несуттєві недоліки, висновки недостатньо аргументовані, рівень знань достатній; *5-6 балів* – доповідь повна, супроводжується презентацією, правильно відображає зміст питань, висновки аргументовані, студент відповідає на запитання викладача, рівень знань високий.

Контрольна робота – 20 балів:

- тестові завдання – 6 балів;
- завдання на встановлення хронологічної послідовності – 4 бали;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 10 балів.

Залікова робота – 40 балів:

- тестові завдання – 10 балів;
- завдання на встановлення хронологічної послідовності – 4 бали;
- завдання на контурній карті – 6 балів;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 20 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Галицький В.І., Галицька Н.Ф. Географічні відкриття: дослідження і дослідники: Календар-довідник. К., 1988.
2. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні: Навч. посібн. Львів, 1997.
3. Мороз С.А., Онопрієнко В.І., Бортник С.Ю. Методологія географічної науки: Навч. посібн. К., 1997.
4. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії. К., 1996.

Допоміжна література

1. Боплан і Україна: Зб. наук. праць. Львів, 1998.
2. Видатні вітчизняні географи, мандрівки та мореплавці. К., 1951-1957. Вип. 1-4.
3. Влах М. Особливості географії середньовічного періоду (V-XV ст.). Львів, 1999.
4. Енциклопедія Українознавства / Гол. ред. проф. д-р В. Кубійович. Львів, 1993–1998. Т. 1-7.
5. Історія української географії і картографії: Матеріали наук. конф., присвяченої 95-річчю від дня народження проф. В. Кубійовича (Тернопіль, 25–26 грудня 1995 р.). Тернопіль, 1995.
6. Рудницький С. Історія землезнання України. Ч. 1. Старі віки. Київ;Прага, 1925.
7. Шаблій О. Академік С.Рудницький — фундатор української географії. Львів, Мюнхен, 1993.
8. Шаблій О.І. Володимир Кубійович: енциклопедія життя і творення. Львів, 1996.
9. Шаблій О. Історичні виміри української географії // Історія української географії. Всеукр. часопис. Тернопіль, 2000. Вип. 1. С. 7-15.
10. Штойко П. Степан Рудницький (1877–1937). Життєписно-бібліографічний нарис. Львів, 1997.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Історія географічних відкриттів та досліджень. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/13761025/geografiya/istoriya_geografichnih_vidkrittiv_doslidzhen
2. Історія розвитку вітчизняної економічної географії – Режим доступу: <http://moyaosvita.com.ua/geografija/istoriya-rozvitku-vitchiznyano%D1%97-ekonomichno%D1%97-geografi%D1%97/>
3. Історія розвитку суспільної географії. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/istoriya-sg>
4. Історія соціально-економічної географії світу. – Режим доступу: <http://www.novageografia.com/vogel-839.html>
5. Коротка історія розвитку географії. – Режим доступу: https://studwood.ru/2409845/geografiya/korotka_istoriya_rozvitku_geografiyi